JON PETTER RUI

HVITVASKING:

Fenomenet, regelverket, nye strategier

UNIVERSITETSFORLAGET

HVITVASKING:
Fenomenet, regelverket, nye strategier

Jon Petter Rui

HVITVASKING: Fenomenet, regelverket, nye strategier

Universitetsforlaget

© Universitetsforlaget, Oslo, 2021
ISBN: 9788215052885
1. utgave, 1. versjon, Universitetsforlaget, 2021
E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave, Universitetsforlaget 2012

Elektronisk tilrettelegging: Universitetsforlaget
Omslagsdesign: Mette Gundersen
Sats/design: Rusaanes Bokproduksjon AS

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Universitetsforlaget er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

www.universitetsforlaget.no
post@universitetsforlaget.no

Forord

Denne boken er blitt skrevet mens jeg har vært ansatt som postdoktor ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø, i perioden 2010 til 2012.

Når arbeidet nå er sluttført, er det flere jeg ønsker å takke. Først Finansmarkedsfondet, som har fullfinansiert prosjektet. Jeg takker også dekan professor dr. juris Hege Brækhus for fleksibilitet og tilrettelegging, slik at jeg i store deler av den siste toårsperioden har kunnet konsentrere meg om å skrive boken.

Flere fagpersoner har lest utkast til tekst og gitt kommentarer: Høyesterettsdommer dr. juris Magnus Matningsdal (bokens del I og II), sjef ved Økokrim Trond Erik Schea (del I og IV), førstestatsadvokat ved Økokrim Svein Arild Damslora (store deler av del III), fagrådgiver ved Justisdepartementet Sylvia Peters (kapittel 12) og stipendiat Roger Stelander Magnussen ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø (hele manuskriptet). Tusen takk til hver og én av dere for svært verdifulle kommentarer og diskusjoner. Analysene som er gjort og synspunktene som er fremsatt står for egen regning.

En stor takk går også til professor dr. dr. h.c. mult. Ulrich Sieber, dr. h.c. mult. Karin Cornils og Stefan Drackert, alle ansatt ved Max-Planck-instituttet for utenlandsk og internasjonal strafferett i Freiburg im Breisgau. Jeg er svært takknemlig for at jeg har fått oppholde meg ved instituttet i over to år, og for å ha fått solid faglig tilrettelegging.

Forlagsredaktør Emil Hamre ved Universitetsforlaget har på utmerket måte ledet både manuskript og forfatter gjennom prosessen frem til ferdig bok, og fortjener en stor takk for det.

Freiburg im Breisgau, den 10. august 2012

Jon Petter Rui

Innhold

Forord 5

DEL I INTRODUKSJON 19

Kapittel 1 Innledning 21
1.1 Temaet 21
1.2 Om behandlingen av temaet 23

Kapittel 2 Fenomenet hvitvasking 25
2.1 Hva er hvitvasking? 25
2.1.1 Trefasemodellen 25
2.1.2 Ivan og Peder: Begynnelsen 26
a) Historien om Ivan og Peder 26
b) Narkotikakriminalitet: Ofte grunnlag for hvitvasking 27
c) Kjøp av verdifulle gjenstander som hvitvaskings-handling 28
d) Kontantsmugling: Hvitvaskingshandling og ett steg på veien i en hvitvaskingsoperasjon 29
2.1.3 Commercial Bank Group, USB International Banking og Mallorca AS 30
a) Historien om Ivan og Peder 30
b) Plassering av kontanter i banksystemet: Avstand fra handlingen og lav oppdagelsesrisiko 31
c) Bruk av korrupsjon og trusler som ledd i hvit-vaskingsoperasjoner 32
d) Store kontantvalører ved smugling av kontanter: Et grunnleggende problem 32
e) «Offshore»-jurisdiksjoner/skatteparadiser: Sletting av spor og beskyttelse mot ettersporing 34
f) Bruk av frontselskaper («front companies») 40
2.1.4 Northern Investments AS og Engineering Consultants . 41
a) Historien om Ivan og Peder 41
b) Bruk av skallselskaper («shell companies») 42

c) Opphavet til midlene er svært godt skjult når de introduseres i den norske økonomien 42
d) Bruk av eiendomsmarkedet til hvitvasking 42
2.1.5 Banksjefen i den lokale sparebanken 43
a) Historien om Ivan og Peder 43
b) Utnyttelse av interne svakheter i hvitvaskingsoperasjoner 43
2.1.6 Arctic Fish-selskapene, Pelagic Trading, Sea Trawlers, Singapore Consultants og Nordlys Invest AS 45
a) Historien om Ivan og Peder 45
b) Om hvitvasking av utbytte fra ulovlig fiske 48
c) Bruk av rådgivere kjennetegner kompliserte hvitvaskingsoperasjoner 53
d) Omfattende hvitvaskingsoperasjoner innbefatter ofte bruk av internasjonal handel («trade based money laundering») 55
e) Bruk av frihandelssoner i hvitvaskingsoperasjoner . . 56
2.1.7 Merknader 57
2.2 Historikk 61
2.3 Forholdet mellom kampen mot hvitvasking og kampen mot terror samt mot spredning av masseødeleggelsesvåpen 65
2.4 Forholdet mellom skatteparadiser og hvitvasking 69
2.5 Hvor omfattende problem er hvitvasking i dag? 70
2.6 Hvorfor må hvitvasking bekjempes? 72
2.6.1 Bekjempelse av hvitvasking er nødvendig for å bekjempe organisert kriminalitet 72
2.6.2 Hvitvasking genererer annen kriminalitet 74
2.6.3 Hvitvasking bidrar til å senke skatteprovenyet 75
2.6.4 Hvitvasking kan bryte ned tilliten til bank- og finanssystemet 76
2.6.5 Hvitvasking og unnlatelse av å følge hvitvaskingsregelverk kan medføre konkurransevridning 77
2.6.6 Hvitvasking kan være ødeleggende for et lands økonomiske utvikling 78
2.6.7 Hvitvasking kan utgjøre en trussel mot globale finansinstitusjoner og den legale verdensøkonomien 79

Kapittel 3 Internasjonale aktører og tiltak mot hvitvasking 82
3.1 Innledning 82
3.2 FN 82
3.3 FATF 85
3.4 Europarådet 90

3.5 EU 92
3.6 Andre aktører: OECD, Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet, Wolfsberggruppen, Baselgruppen og Egmontgruppen 94
3.7 Vurdering 98

DEL II KRIMINALISERING OG SANKSJONER. 103

Kapittel 4 Kriminaliseringen av hvitvasking 105
4.1 Innledning 105
4.2 Bakgrunn, systematikk, begrunnelse og begrepsbruk 107
4.2.1 Fra generelt straffansvar for etterfølgende medvirkning til selvstendige forbrytelser 107
4.2.2 1902–2006: Nykriminaliseringer og endringer i systematikk, karakter og begrunnelse 108
a) Utgangspunktet: § 317 og § 320. 108
b) 1951, 1973, 1984 og 1991: Stadige utvidelser av kriminaliseringen 109
c) 1988: Nykriminalisering av narkotikaheleri 110
d) 1993: En omfattende nykriminalisering 111
e) 2006: Siste skritt i retning ytterligere kriminalisering; selvvasking og forbund om hvitvasking 116
f) Konklusjon og vurdering. 119
4.2.3 Begrepsbruk 122
4.3 Det må være begått en «straffbar handling». 124
4.3.1 Alle straffbare handlinger og unnlatelser kan være objekt for hvitvasking. 124
4.3.2 Den som har gjennomført primærhandlingen kan ikke samtidig dømmes for hvitvasking 125
4.3.3 Forholdet mellom medvirkning til primærlovbruddet og hvitvasking. 125
a) Befatning med utbytte utelukkende etter at primærlovbryteren har oppfylt gjerningsinnholdet. 125
b) Medvirkning til primærforbrytelsen i kombinasjon med hvitvasking 125
c) Medvirkning til primærlovbruddet, men ikke etterfølgende befatning. 127
4.3.4 Kravene til identifisering av primærlovbruddet 134
4.3.5 Straff for hvitvasking når primærlovbruddet er foreldet, primærlovbryteren er gitt amnesti/immunitet eller når prosessuelle mangler forhindrer straff for primærlovbruddet. 137

4.3.6 Straff for hvitvasking når primærlovbruddet er begått i utlandet 137
4.4 Det må foreligge et «utbytte» av den straffbare handlingen . . . 139
4.5 Utbyttet må være «av» straffbar handling 144
4.5.1 Krav om årsakssammenheng mellom utbyttet og den straffbare handling 144
a) Vurderingstemaet 144
b) Årsaksvurderingen 145
c) Kasuistikk 147
4.5.2 Nærmere om når det opprinnelige utbyttet skifter form (surrogathvitvasking) 148
4.5.3 Hvitvasking av hvitvasket utbytte (kjedehvitvasking) . . 149
4.6 Befatning i form av å «motta» eller «skaffer seg eller andre del i» utbytte av straffbar handling. 152
4.6.1 Mottak av utbytte. 152
4.6.2 Skaffe seg eller andre (del i) utbytte 155
4.6.3 Omfattes hvitvaskerens besittelse, ulike former for bruk, skjuling, forvaring, forbruk og salg? 156
4.7 Befatning i form av å «yte bistand» til å «sikre» utbytte av straffbar handling. 158
4.8 Selvvasking. 161
4.8.1 Innledning. 161
4.8.2 Objektet for selvvasking 162
4.8.3 Selvvaskingshandlingen. 164
a) Kasuistikk. 164
b) Generelle retningslinjer 166
c) To begrensninger av kriminaliseringen 168
4.9 Medvirkning. 169
4.10 Forsøk 170
4.10.1 Generelle merknader. 170
4.10.2 Forsøk på mottak 170
4.10.3 Forsøk på bistand 172
4.10.4 Forsøk på selvvasking. 174
4.11 Den generelle rettsstridsreservasjonen. 175
4.11.1 Den generelle rettsstridsreservasjonen og § 317 175
4.11.2 Innskrenkende tolking av § 317 – noen typetilfeller . . . 177
a) Bruk av bevis ervervet i strid med straffeprosessloven 177
b) Myndighetenes bruk av opplysninger som er stjålet fra skatteparadiser 177
c) Handlinger eller unnlatelser hvor formålet er å avdekke straffbare forhold. 179

d) Rapporteringspliktig gjennomfører en transaksjon etter å ha rapportert til Økokrim 180
e) Borgernes rett til rettslig bistand og rett til tilgang til domstolene 183
i) De motstridende hensyn 183
ii) Positiv kunnskap 184
iii) Ikke positiv kunnskap: På hvilket stadium fremstår det som mulig at bistanden representerer hvitvasking? 186
4.12 Nødrett 189
4.13 Straffrihetsgrunnene i § 317 sjuende ledd 190
4.13.1 Mottak av vanlig underhold 190
4.13.2 Visse typer mottak av vederlag 191
a) Normalt vederlag for vanlige forbruksvarer, bruksting eller tjenester 191
b) Særlig om advokaters rett til å motta honorar 191
4.14 Skyldkravet 193
4.15 Grov hvitvasking, hvitvasking av utbytte fra narkotikaforbrytelse og liten hvitvasking 196
4.16 Konkurrens 197
4.17 Kriminaliseringen av hvitvasking – alternativer 198
4.17.1 Overordnede betraktninger 198
4.17.2 Mulig utforming av kriminaliseringen av hvitvasking . . 199
a) § 100 Hvitvasking 199
b) § 101 Selvvasking 204
4.18 Straffeloven § 318 205
4.19 Straffeloven av 2005 §§ 332–341 209

Kapittel 5 Sanksjonene 212
5.1 Straff 212
5.2 Inndragning 216
5.3 Rettighetstap 218
5.4 Er tradisjonelle strafferettslige virkemidler effektive som tiltak mot hvitvasking? 219

DEL III HVITVASKINGSLOVEN 225

Kapittel 6 Innledning 227
6.1 Temaet 227
6.2 Økokrims håndtering av mottatt informasjon 229
6.3 Særlig om fokuset på utvalgte ikke-finansielle aktører 230
6.4 Noen merknader om rettskildesituasjonen 233

6.5 FATFs reviderte rekommendasjoner og Det fjerde hvitvaskingsdirektivet 236
6.6 Hvitvaskingslovens risikoprinsipp 236
6.7 Forskjellen mellom hvitvasking og terrorfinansiering: Betydning for tolkingen av hvitvaskingsloven 241
6.8 Andre informasjonskilder enn den som etableres ved hvitvaskingsloven 243
6.8.1 Innledning 243
6.8.2 Valutaregisterlovgivningen 243
6.8.3 Politiets egne informasjonsregistre 245
6.8.4 Forvaltningsorganer 246
6.8.5 Utenlandske EFE-enheter 246

Kapittel 7 Anvendelsesområde 247
7.1 Geografisk anvendelsesområde 247
7.1.1 Aktører etablert i Norge 247
7.1.2 Lovens anvendelse overfor visse aktører med filialer eller datterselskaper i tredjestater 247
7.2 Saklig anvendelsesområde 248
7.2.1 Innledning 248
7.2.2 Finansielle aktører 250
a) Finansinstitusjoner 250
b) Norges Bank 251
c) E-pengeforetak 252
d) Foretak som driver valutavirksomhet 252
e) Betalingsforetak og andre som har rett til å yte betalingstjenester 253
f) Personer med begrenset rett til å yte betalingstjenester 254
g) Verdipapirforetak («aksjemegling») 256
h) Forvaltningsselskaper for verdipapirfond 256
i) Forsikringsselskaper 256
j) Foretak som driver forsikringsformidling («forsikringsmeglere og -agenter») 257
k) Verdipapirregistre 258
l) Foretak som driver depotvirksomhet 258
7.2.3 Ikke-finansielle aktører 258
a) Statsautoriserte og registrerte revisorer 258
b) Autoriserte regnskapsførere 260
c) Advokater og rettshjelpere 260
i) Innledning 260
ii) Hvem omfattes? 261

iii) I hvilke situasjoner kommer loven til anvendelse overfor disse aktørene? 263
d) Advokater i egenskap av bostyrere 266
e) Eiendomsmeglere og boligbyggelag ved eiendomsmegling 267
f) Foretak som mot vederlag tilbyr tilsvarende tjenester som i a) til d) 268
g) Tilbydere av virksomhetstjenester 269
h) Forhandlere av dyre gjenstander mv. 270
i) Postoperatører ved formidling av verdisendinger 273
7.2.4 Vurdering 274

Kapittel 8 Kundekontroll 278
8.1 Innledning 278
8.2 Kundekontrollen i normaltilfeller 278
8.2.1 Regelstrukturen 278
8.2.2 Identifikasjon av kunden 279
8.2.3 Bekreftelse av kundens identitet 280
8.2.4 Idenifikasjon og bekreftelse av reelle rettighetshaveres («beneficial owners») identitet 281
a) Hva er reelle rettighetshavere? 281
b) Identifikasjon av reelle rettighetshavere 283
c) Bekreftelse av reelle rettighetshaveres identitet 284
d) Vurdering 285
8.2.5 Innhenting av opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art 287
8.3 Forenklet kundekontroll 287
8.4 Forsterket kundekontroll 289
8.4.1 Innledning 289
8.4.2 Politisk eksponerte personer 290
a) Innledning 290
b) Hvem anses som politisk eksponerte personer? 291
c) Hvilke krav stilles med hensyn til å avdekke at en kunde er en politisk eksponert person? 293
d) Hvilke ekstra kontrolltiltak skal iverksettes overfor politisk eksponerte personer? 294
e) Vurdering 295
8.4.3 Produkter og transaksjoner som fremmer anonymitet . . 297
8.4.4 Korrespondentbankforbindelser 298
8.4.5 Vedtak truffet av FATF og Finansdepartementet 298
8.4.6 Forsterket kundekontroll i andre tilfeller 299
a) Innledning 299

b) Forhold ved kunden som kan tilsi forhøyd risiko ... 299
c) Forhold ved kundeforholdet som kan tilsi forhøyd risiko ... 300
d) Hvilke undersøkelser er aktuelle ved forhøyd risiko? 302
8.5 Registrering av opplysninger fra kundekontroll ... 305
8.6 I hvilke tilfeller skal kundekontroll gjennomføres? ... 306
8.6.1 Ved etablering av kundeforhold ... 306
8.6.2 Ved ikke etablert kundeforhold, og det gjennomføres transaksjon på 100 000 kroner eller mer ... 307
8.6.3 Ved mistanke om at en transaksjon har tilknytning til hvitvasking eller terrorfinansiering ... 308
8.6.4 Ved tvil om tidligere innhentede opplysninger er riktige 309
8.7 På hvilket tidspunkt skal kundekontroll gjennomføres? ... 309
8.8 Irregulariteter ved kundekontrollen ... 311
8.8.1 Kundekontroll kan ikke gjennomføres ... 311
8.8.2 Det oppstår mistanke før kundekontrollen er gjennomført ... 312
8.8.3 Advokaters rett til å opprette kundeforhold ved irregulariteter ... 314
8.9 Forbud mot å ha forbindelse med eller gjennomføre transaksjoner for visse aktører ... 315
8.9.1 Forbud mot korrespondentbankforbindelser med tomme bankselskaper ... 315
8.9.2 Forbud etter vedtak truffet av Finansdepartementet ... 315
8.9.3 Regler utenfor hvitvaskingsloven ... 316
8.10 Adgang til å legge til grunn kontrolltiltak utført av tredjeparter 316
8.11 Adgang til utkontraktering av gjennomføring av kundekontroll 317

Kapittel 9 Løpende oppfølgning ... 318
9.1 Innledning ... 318
9.2 Gjennomføringen av løpende oppfølgning ... 318
9.2.1 Generelle merknader ... 318
9.2.2 Finansielle aktørers løpende oppfølgning ... 321
9.2.3 Ikke-finansielle aktørers løpende oppfølgning ... 322
a) Generelle merknader ... 322
b) Hvordan er kundens risikoprofil? ... 322
c) Var det spesielle forhold ved kundekontrollen som tilsier en oppfølgning? ... 324
d) Er det holdepunkter for at risikoprofilen vil endre seg, og eventuelt holdepunkter for når? ... 325
9.3 Registrering av opplysninger fra løpende oppfølgning ... 325
9.4 Irregulariteter ved den løpende oppfølgningen ... 326

9.4.1 Innledning 326
9.4.2 Kundekontroll lar seg ikke gjennomføre og det er risiko for hvitvasking 326
9.4.3 Advokaters rett til ikke å avvikle et kundeforhold ved manglende kundekontroll og risiko 330

Kapittel 10 Undersøkelsesplikten 332
10.1 Innledning 332
10.2 Undersøkelsesplikten er en straffesanksjonert aktsomhetsplikt . 332
10.3 Hva refererer undersøkelsesplikten seg til? 332
10.3.1 Det må foreligge «mistanke» 332
10.3.2 Det må foreligge mistanke om at det er tale om «utbytte av en straffbar handling» 334
10.3.3 Mistanken må knytte seg til en «transaksjon» som har «tilknytning» til utbytte av en straffbar handling . . 334
10.3.4 Er transaksjon med «tilknytning til utbytte av en straffbar handling» det samme som hvitvasking i straffelovens forstand? 336
10.3.5 Det kreves ikke at mistanken omfatter kundens subjektive forhold 338
10.3.6 Mistanke-, kriminalitets- og tilknytningskravet i praksis 339
10.4 Lovens anvendelsesområde, kundeforholdet og rapporteringsplikten begrenser undersøkelsesplikten 340
10.4.1 Lovens anvendelsesområde 340
10.4.2 Kundeforholdet 340
10.4.3 Rapporteringsplikten 342
10.5 Når gjelder undersøkelsesplikten? 343
10.6 Hvilke forhold kan utløse undersøkelsesplikt? 344
10.7 Gjennomføringen av undersøkelser 345
10.7.1 Undersøkelse skal gjøres hvis det er praktisk gjennomførbart 345
10.7.2 Rammer for undersøkelsen 346
10.7.3 Undersøkelsens innhold og omfang 346

Kapittel 11 Rapporteringsplikten og følger av rapportering 349
11.1 Innledning 349
11.2 Rapporteringspliktens innhold og omfang 350
11.3 Plikt til å gi ytterligere opplysninger på forespørsel fra Økokrim 352
11.4 Rapporterings- og opplysningsplikten når Økokrim mistenker en rapporteringspliktig for hvitvasking 354

11.5 Den rapporteringspliktige fatter mistanke om at han selv har begått hvitvasking 355
11.6 Begrenset rapporteringsplikt for advokater og rapporteringspliktige som bistår advokater. 358
11.6.1 Innledning. 358
11.6.2 Informasjon fremkommet «gjennom arbeidet med å fastslå klientens rettsstilling» 360
11.6.3 Informasjon fremkommet i tilknytning til rettssak 369
11.6.4 Vurdering 372
a) Ny begrensning av unntak fra rapporteringsplikten bør innføres 372
b) En ordning med at advokater rapporterer mistanke til Advokatforeningen bør innføres. 374
c) Bør Advokatforeningen også gjennomføre tilsyn med advokater? 378
d) Kan det forventes endringer av regelverket ved Det fjerde hvitvaskingsdirektiv? 380
11.7 Når skal rapport sendes, hvem skal sende den og hvordan skal den sendes? 380
11.8 Krenkelse av taushetsplikt ved rapportering: Ansvarsfrihetsregelen i § 20 381
11.8.1 Innledning. 381
11.8.2 God tro-kravet 382
11.8.3 For hvilke typer uriktige opplysninger gjelder ansvarsfrihetsregelen? 385
11.8.4 Gjelder ansvarsfrihetsregelen ved urettmessig frysing av en transaksjon? 386
11.8.5 Gjelder ansvarsfrihetsregelen ved urettmessig avslutning av kundeforholdet? 387
11.8.6 For hvilke typer ansvar gjelder ansvarsfrihetsregelen? . . 388
11.8.7 Særlig om ansvarsfrihetsregelen og utenlandske kunder 388
11.9 Forbudet mot å avsløre undersøkelser, rapportering og etterforskning 389
11.9.1 Generelt om forbudet 389
11.9.2 Særlig om forholdet til reglene om foreløpig frysing av transaksjoner 390
11.9.3 Særlig om situasjonen ved avslutning av kundeforhold . 391
11.9.4 Tilfeller hvor forbudet ikke gjelder 392
a) Kundekontrollprosessen og den løpende oppfølgningen 392

b) Når kundeforhold ikke kan etableres og ved avslutning av kundeforholdet på grunn av risiko for hvitvasking 393
c) Primærlovbrudd 393
d) Unntakene i hvitvaskingsforskriften § 14 393
e) Frarådingsregelen 394
f) Ved erstatningssøksmål 395
g) Særlig om revisors stilling 398
11.9.5 Sanksjoner ved overtredelse? 399
11.10 Gjennomføring av transaksjoner som medfører rapporteringsplikt 399
11.10.1 Hovedregel: Økokrim skal underrettes før transaksjon gjennomføres, og gi tillatelse til at transaksjonen gjennomføres (innledende frysing i hvitvaskingssporet). 399
11.10.2 Økokrims adgang til å gi pålegg om ikke å gjennomføre transaksjoner (midlertidig frysing i hvitvaskingssporet) 402
11.10.3 Unntak: Adgang til å gjennomføre transaksjon før Økokrim er underrettet 403
11.11 Nærmere om kundeforholdet etter at rapportering er gjennomført 404
11.12 Er rapporteringsplikten et tilstrekkelig effektivt tiltak mot hvitvasking? 406

Kapittel 12 Hvitvaskingslovens øvrige sentrale regler 411
12.1 Håndtering av informasjon 411
12.1.1 Registrering, oppbevaring og sletting av opplysninger hos rapporteringspliktige 411
12.1.2 Økokrims og politiets håndtering av informasjon fra MT-rapporter 415
a) Registrering, oppbevaring og sletting av opplysninger 415
b) Informasjonsflyt fra Økokrim til andre nasjonale myndigheter 418
c) Informasjonsflyt fra Økokrim til utenlandske myndigheter 419
d) Opplysninger fra EFE i straffesak 421
12.2 Krav om interne rutiner og kunnskap om regelverket og fenomenet hvitvasking 422
12.3 Sanksjonssystemet 424

DEL IV PERSPEKTIV 427

Kapittel 13 Nye strategier mot økonomisk kriminalitet 429
13.1 Innledning 429
13.2 Nye strategier innenfor tradisjonell strafferett 429
13.3 Bruk av skatteforvaltningssystemet 435
13.4 Bruk av sivilrettslige virkemidler 441
13.5 Administrativ inndragning («civil asset forfeiture») 442
13.5.1 Innledning 442
13.5.2 Administrativ inndragning i nasjonale rettssystemer . . . 443
13.5.3 Administrativ inndragning på den internasjonale arena 446
13.5.4 Fordeler 448
13.5.5 Utfordringer 449
13.5.6 Konklusjon 450
13.6 Amnesti eller redusert sanksjon for varslere («whistleblowers») 451
13.7 Organisasjonsmessige forhold 453
13.8 Konklusjon 454

REGISTRE 459
Lover, konvensjoner, traktater, direktiver, rekommendasjoner mv. . . 461
Internasjonale konvensjoner/traktater/direktiver/
rekommendasjoner mv. 464
Forarbeider, offentlige dokumenter, rundskriv, retningslinjer,
rapporter mv. 466
Rettsavgjørelser, generaladvokatens forslag til avgjørelser mv. 474
Litteratur 479
Andre kilder 498

VEDLEGG 508
Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.
(hvitvaskingsloven) 509
Forskrift om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv. 522

Stikkordregister 530

Del I
Introduksjon

Kapittel 1

Innledning

1.1 Temaet

Hovedtemaet for boken er å analysere og vurdere rettsreglene som har som formål å bekjempe hvitvasking. For å kunne gjøre dette på en god måte, er det nødvendig å anlegge et bredt perspektiv. Nærmere bestemt må selve fenomenet hvitvasking undersøkes; hva er egentlig hvitvasking, hvordan foregår hvitvaskingskriminalitet anno 2012, og hvorfor er det så viktig å bekjempe hvitvasking? Vi skal også gjøre oss kjent med hvordan den internasjonale kampen mot hvitvasking er lagt opp, hvordan den fungerer i praksis og hvordan den påvirker oss i Norge. På bakgrunn av de funn som blir gjort vil jeg også drøfte på hvilke måter hvitvasking og annen økonomisk kriminalitet kan bekjempes mer effektivt.

Aller først skal vi gjøre oss kjent med hva som forstås med hvitvasking i rettslig forstand.[1] «Hvitvasking» er den norske termen for «money laundering» og «laundering the proceeds of crime». De to sistnevnte begrepene brukes i konvensjoner fra FN, Europarådet og i EUs hvitvaskingsdirektiv,[2] og refererer for det første til prosessen, som har som mål å skjule eller tilsløre at verdier stammer fra straffbare forhold. Dette er avgjørende for all kriminell aktivitet av større omfang: Hvis den kriminelle lykkes med å skjule eller tilsløre at verdier har straffbar opprinnelse, er målene om livsførsel på høyt materielt nivå og med trygghet mot ikke å bli strafforfulgt, nådd. I tillegg kommer muligheten til trygt å kunne investere verdiene, med sikte på å oppnå avkastning og ytterligere materiell velstand og status. Det er også på det rene at kriminell virksomhet av noe omfang krever tilførsel av midler. Ved hjelp av verdier fra straffbare forhold kan ny kriminell virksomhet finansieres. Å skju-

1 Se *Fahsing/Gottschalk 2008* s. 213–214; *Vogt i Herzog/Müllhausen 2006* s. 3 og Rapport 2011: 4. Pänningtvätt. Rapportering och hantering av misstänkta transaktioner s. 21–26 og s. 86–88 om ulike kriminologiske forståelser av hvitvaskingsbegrepet.

2 Se United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances, Vienna 1988 Art. 3; United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, Palermo 2000 Art. 6; United Nations Convention against Corruption, New York 2003 Art. 23; Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds of Crime, Strasbourg 8.XI.1990 Art. 6 og Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds of Crime and the Financing of Terrorism, Warsaw 16.V.2005 Art. 9 og Directive 2005/60/EC of the European Parliament and the Council of 26 October 2005 on the prevention of the misuse of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing Art. 2.

le eller tilsløre at verdier stammer fra straffbare forhold er tradisjonelt blitt ansett som kjernen i hvitvaskingsbegrepet.[3] Ifølge FN- og Europarådskonvensjonene samt EUs hvitvaskingsdirektiv innbefatter «money laundering» og «laundering the proceeds of crime» for det annet å motta, være i besittelse av eller bruke verdier, som man på tidspunktet for mottak av verdiene visste var utbytte av en straffbar handling.

Hva er så hvitvasking i norsk strafferettslig terminologi? Vi finner kriminaliseringen i straffeloven[4] § 317, som lyder slik:

> «Den som mottar eller skaffer seg eller andre del i utbytte av en straffbar handling (heleri), eller som yter bistand til å sikre slikt utbytte for en annen (hvitvasking), straffes med bøter eller fengsel inntil 3 år. Som å yte bistand regnes blant annet det å innkreve, oppbevare, skjule, transportere, sende, overføre, konvertere, avhende, pantsette eller la investere utbyttet. Likestilt med utbyttet er gjenstand, fordring eller tjeneste som trer istedenfor utbyttet.
>
> For hvitvasking straffes også den som gjennom konvertering eller overføring av formuesgoder eller på annen måte skjuler eller tilslører hvor utbyttet fra en straffbar handling han selv har begått, befinner seg, stammer fra, hvem som har rådigheten over det, dets bevegelser, eller rettigheter som er knyttet til det.»

Til forskjell fra FN- og Europarådskonvensjonene samt EUs hvitvaskingsdirektiv benevnes det å motta eller skaffe seg eller andre del i utbytte fra en straffbar handling her ikke som hvitvasking, men som heleri. Dermed er «hvitvasking» i straffelovens forstand snevrere enn det som forstås med «money laundering» og «laundering of proceeds of crime» i internasjonal sammenheng. Hvitvasking av utbytte fra en straffbar handling gjerningsmannen selv har begått jf. annet ledd, benevnes etter hevdvunnen norsk terminologi som «selvvasking». Dette er en oversettelse av det engelske «self laundering».[5] Selvvasking omfattes i utgangspunktet også av hvitvaskingsbegrepene i FN- og Europarådskonvensjonene samt EUs hvitvaskingsdirektiv; her har det ingen betydning om den som gjennomfører hvitvaskingen har begått primærforbrytelsen selv, eller om det er andre som har gjort det.

Etter hvitvaskingsloven[6] omfatter hvitvaskingsbegrepet både det som i § 317 første ledd kalles heleri og hvitvasking (herunder selvvasking).[7] Her

---

3 Se *Stessens 2002* s. 6 og s. 83; *Alldridge 2003* s. 1; *Graham 2003* s. 1; *Pieth/Aiolfi 2004* s. 3; *Broome 2005* s. 4; *Ashe/Reid 2007* s. 1; *Stridbeck i Høgberg/Stridbeck 2008* s. 17 og *Hynes/Furlong/Rudolf 2009* s. 5.

4 Almindelig borgerlig Straffelov, lov 22. mai 1902 nr. 10.

5 Se bl.a. LB-2009-77464; LB-2010-39580; *Andenæs/Andorsen 2008* s. 483 og s. 489 –491; *Holaker 2009* s. 336 og *Matningsdal 2010* s. 359–361.

6 Lov 6. mars 2009 nr. 11 om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering mv.

7 Se NOU 2007: 10 s. 15 og Ot.prp. nr. 3 (2008–2009) s. 21–22. Se også nærmere kapittel 10 punkt 10.3.4.

møter vi altså et videre hvitvaskingsbegrep enn i straffeloven. Hvitvaskingsloven er på linje med begrepene «money laundering» og «laundering the proceeds of crime» i de sentrale internasjonale konvensjoner.

Forholdet mellom de ulike hvitvaskingsbegrepene vil jeg komme nærmere inn på senere.[8] Når fenomenet hvitvasking i kapittel 2 skal undersøkes nærmere, er det hvitvasking i den videste forstand fokuset rettes mot, altså det man etter norsk terminologi benevner som heleri, hvitvasking og selvvasking.

1.2 Om behandlingen av temaet

Hovedfokuset i boken er en analyse og vurdering av de norske rettsreglene som skal motvirke hvitvasking. Som vi allerede har sett er hvitvasking et internasjonalt fenomen, og tallrike internasjonale organisasjoner produserer rettskildemateriale, som har stor betydning både for utformingen og tolkingen av de norske reglene. Det mest fremtredende trekk ved de internasjonale rettskildene på området, er at de har som formål i varierende grad å harmonisere nasjonale hvitvaskingsregler. Dermed bør rettssammenlignende studier av tilsvarende regler i andre nasjonale rettssystemer ha en sentral plass, både ved analysen av de norske reglene *de lege lata* og ved rettspolitiske vurderinger av de norske reglene.[9] I andre rettssystemer har man mer erfaring og er kommet lengre med å utvikle rettslige instrumenter for å motvirke hvitvasking. Dette er et annet argument for å gjøre rettssammenlignende studier, særlig i relasjon til de rettspolitiske vurderingene av de norske reglene.[10] I hovedsak har jeg valgt å rette blikket mot Danmark og Sverige, samt Tyskland og England.

Boken har fire hoveddeler. Temaet i den andre delen er å analysere og vurdere de tradisjonelle strafferettslige virkemidler i kampen mot hvitvasking. Med tradisjonelle strafferettslige virkemidler sikter jeg til bestemmelsene i straffeloven som kriminaliserer og sanksjonerer hvitvasking. I bokens tredje del rettes fokuset mot hvitvaskingslovens regler. Loven pålegger private aktører, som banker, forsikringsselskaper, advokater, eiendomsmeglere, revisorer, regnskapførere og forhandlere av dyre gjenstander en rekke forpliktelser. De mest sentrale er plikt til å gjennomføre kundekontroll, å drive løpende undersøkelser av egne kunder, å igansette undersøkelser ved mistanke om hvitvasking, og eventuelt å rapportere mistanken til Økokrim. I bokens fjerde del skal jeg se nærmere på mulige nye rettslige strategier i kampen mot hvitvasking, og annen økonomisk kriminalitet.

For å få en ramme for de undersøkelser som skal gjøres er det nødvendig å gjøre seg kjent med fenomenet hvitvasking. Finnes det noen dekkende defini-

8 Se kapittel 4 punkt 4.2.3 og kapittel 10 punkt 10.3.4.
9 Se *Rui 2009b* s. 440–444.
10 Se *op.cit.* s. 435–440.